

9 Zicht op verschillen en ernaar handelen

Sjoerd Huitema
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Wanneer ik aan 25 jaar Panama-conferenties denk, komen allereerst de plezierige collegiale contacten naar voren; de gezellige nazit met heel veel 'oude' bekenden. Maar natuurlijk ook de workshops met verfrissende ideeën en soms pittige, maar altijd opbouwende discussies.

Als mij gevraagd wordt welke conferentie me het meest is bijgebleven dan is dat de conferentie waarop de eerste PPON-peiling werd gepresenteerd: de 'Balans van het rekenonderwijs in de basisschool' (Wijnstra, 1988). De staatssecretaris van onderwijs, Tineke Netelenbos, was uitgenodigd en er vond een heuse persconferentie plaats. Wat nog nooit eerder was gebeurd: de Panama-conferentie haalde als nieuwsitem het journaal. En wat kopten de kranten die dag: 'Jongens rekenen beter dan meisjes'. Een halve pagina werd uitgelicht uit het 192 pagina's tellende verslag dat nog vele andere en wellicht nog interessantere gegevens bevatte.

Als methodeschrijver was ik buitengewoon geïnteresseerd in de uitkomsten van het onderzoek en dan met name de uitkomsten einde basisschool. Maar hoe die uitkomsten te waarderen? Er was op dat moment immers nog geen referentie. Het Cito probeerde dit bij deze eerste PPON-peiling in 1987 te ondervangen door enquêtes te houden onder groepsleraren van jaargroep 8, onder ouders en onder leraren voortgezet onderwijs over het gewenste niveau eind groep 8. Opvallend was de grote discrepantie tussen gewenst niveau en feitelijk niveau. Voor een deel te verklaren uit de gecompliceerde vraagstelling van de enquête, maar er was ook sprake van een wel heel optimistisch beeld van het kennen en kunnen van de kinderen eind groep 8. Een mooi voorbeeld uit de schaal 'handig procentrekenen' illustreert dit (fig.1).

KOPELEFOONS van f 60,-
nu met 30% korting

Hoeveel moet je nu voor een koptelefoon betalen?

f.

figuur 1

De geënquêteerde groepsleraren van basisscholen vonden dat de gemiddelde leerling deze opgave makkelijk aan moest kunnen. In werkelijkheid kon slechts 10 procent van de leerlingen deze opgave foutloos oplossen.

Zijn we in het onderwijs rasoptimisten of ontkennen we de grote verschillen in prestaties omdat het ons slecht uitkomt? Immers, je haalt je al snel veel problemen op de hals, denk alleen al aan het organisatorische aspect. En niemand wil terug naar de periode van 'Naar zelfstandig rekenen'.

Allereerst: reken-wiskundemethodes zijn voor het grootste deel geschreven voor de havo-vwo-leerlingen (zo'n 40 procent van de schoolbevolking). Ze hebben dus een hoog eindniveau. Daarbij geven methodeschrijvers aan dat het de bedoeling is de groep zo lang mogelijk bij elkaar te houden. Daar is op zich niets mis mee; het heeft organisatorisch grote voordelen en het maakt interactie mogelijk. Maar wanneer is het punt aangebroken dat de leerlingen elkaar niets meer te zeggen hebben en niets meer van elkaar kunnen leren?

Verder is bekend dat leraren zich bij de instructie graag richten op de betere leerlingen, immers, van deze leerlingen kun je bruikbare respons verwachten. Daardoor lijkt het tijdens de instructie of veel leerlingen goed overweg kunnen met de leerstof. Als het dan toch niet lukt, dan is er altijd nog de mogelijkheid van verlengde instructie. En ook daar loert het gevaar van overschatting van het niveau van een deel van de leerlingen. Immers de leerkracht 'zit er bovenop' en kan gemakkelijk met een hint de leerling op het goede spoor zetten of naar het goede antwoord leiden.

Ik denk dat deze conferentie een keerpunt in het denken over differentiatie in het rekenonderwijs is geweest. Heel lang is gedacht dat met uitgekiende contexten, waarbij ruimte is voor verschillende oplossingsmanieren, het differentieprobleem zou kunnen worden opgelost. Dat het op die manier mogelijk zou zijn tot in de bovenbouw de groep bij elkaar te houden. Op zich een zeer wenselijke situatie, want kinderen kunnen op die manier veel van elkaar en met elkaar leren.

Uit volgende PPON-peilingen kwam steeds duidelijker naar voren dat het verschil in beheersing tussen leerlingen snel kan oplopen. Met name de beschrijvingen van de individuele afnamen geven soms een onthutsend beeld. Jean-Marie Kraemer (werkzaam bij het Cito) heeft daar tijdens verschillende conferenties 'mooie' voorbeelden van laten zien, zoals kinderen die in groep 5, bezig met de getallenwereld tot 1000, nog worstelen met de sommen tot 100. Ook de komst van het 'Leerlingvolgsysteem Rekenen-Wiskunde' van het Cito heeft er sterk aan bijgedragen dat de verschillen tussen leerlingen werden benoemd. Steeds duidelijker werd dat er een moment is dat kinderen 'elkaar niets meer te vertellen hebben', omdat de onderlinge verschillen te groot zijn geworden. Deze omslag in denken zie je

ook in de reken-wiskundemethoden terug. Eerst werden er minimumdoelen per blok of per halfjaar geformuleerd. Hierbij werd er nog vanuit gegaan dat de groep als geheel bij elkaar blijft. Eigenlijk zijn deze minimumdoelen het meest geschikt voor de *D*-leerlingen van het Cito-leerlingvolgssysteem. En voor de hele zwakke leerling was er dan altijd nog 'Remelka'. Later kwamen de methoden met individuele leerlijnen, die vaak nog vrij dicht tegen het programma van de hele groep aanliggen. De eerste methode die met een uitgewerkte individuele lijn komt is 'Alles Telt' met zijn 'Maatschrift'. Nog een stap verder gaat 'Maatwerk Rekenen' met een compleet aangepast programma voor zwakke rekenaars in de bovenbouw. Alle bekende bovenbouwonderwerpen komen aan de orde, maar er zijn duidelijke keuzen gemaakt: namelijk die onderwerpen die echt van belang zijn voor vmbo-leerlingen. Ook in de 'TAL'-brochures zie je een langzame verschuiving. De laatste TAL-brochure 'Breuken, procenten, kommagetallen en verhoudingen' is al veel voorzichtiger in de beschrijving van de einddoelen basisschool. TAL geeft nadrukkelijk aan dat er (grote) verschillen in beheersingsniveau zijn tussen kinderen.

Bij de SLO ligt ondertussen een veldaanvraag 'Doorgaande lijn rekenen-wiskunde PO-VMBO'. In de inleiding van deze veldaanvraag wordt gesteld:

Aandacht voor de doorgaande lijn voor het vak rekenen-wiskunde van het primair onderwijs naar het vmbo is hard nodig! De deelnemers bevestigen dat een deel van de leerlingen waar het hier om gaat, de rekenlessen in de bovenbouw van de basisschool voor spek en bonen bijwoont. Sommigen komen met een heel laag niveau van rekenvaardigheid het vmbo binnen, waar de niveauverschillen voor dit vak overigens niet uit te vlakken zijn.

Zie daar: alom beweging op dit terrein.

Over de leerstofafbakening lijkt al behoorlijk overeenstemming te zijn. Maar nu nog de organisatie, hoe organiseer je het in je klas met deze steeds groter wordende verschillen? Eén ding willen we zeker niet: individueel onderwijs, dan zijn we weer terug bij af.

De uitdaging voor de toekomst is dan ook: echt adaptief onderwijs dat aan de verschillen tussen kinderen tegemoet komt, zonder dat het verwordt tot individueel onderwijs. En daarbij zullen we de leerkracht voor de klas heel concreet moeten ondersteunen.

literatuur

- Galen, F. van, e.a. (2006). *Breuken, procenten, kommagetallen en verhoudingen. Tussendoelen Annex Leerlijnen Bovenbouw Basisschool*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Wijnstra, J.M. (red.) (1988). *Balans van het rekenonderwijs in de basisschool. Uitkomsten van de eerste rekenoeping medio en einde basisonderwijs*. Arnhem: Cito.